

Posudok habilitačnej práce

Téma: Zmiešané manželstvá (manželstvá s cudzincami) ako sociokultúrny fenomén. (Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2018, 287 strán)

Autorka: Mgr. Silvia Letavajová, PhD.

Oponentka: prof. PhDr. Alexandra Bitušíková, CSc.

Silvia Letavajová sa vo svojej habilitačnej práci venuje náročnej problematike zmiešaných manželstiev, t. j. manželstiev z cudzincami, pričom sa zamerala na manželstvá Slovencek s mužmi z arabskej a islamskej severnej Afriky (Egypt, Alžírsko a Tunis). Svojou habilitačnou prácou zaplňa priestor, ktorý bol doposiaľ v slovenskej etnológii, sociálnej antropológii i kulturológii okrajový a pomerne opomínaný. Tematike zmiešaných manželstiev sa v súčasných spomínaných spoločenských vedách na Slovensku venuje len minimálna pozornosť, hoci problematika príbuzenských vzťahov vrátane samotného objektu výberu partnera/ partnerky a inštitúcie manželstva bola od počiatku vývoja disciplíny sociálnej antropológie jednou z jej kľúčových tém. Aj preto je potrebné zdôrazniť, že záujem Silvie Letavajovej o túto problematiku treba vysoko vyzdvihnúť, pretože na Slovensku je ojedinelou výskumnou pracovníčkou, ktorá sa venuje oblasti výskumu príbuzenských vzťahov v špecifickom kontexte výskumu zmiešaných manželstiev. Problematika zmiešaných manželstiev na Slovensku je témou, ktorá sa od roku 1989 stala veľmi diskutovanou, avšak hlavne v dôsledku rôznych právnych noriem a problémov, menej ako sociokultúrny fenomén.

Habilitačná práca sa delí na štyri základné časti. V prvej časti Metódy a techniky výskumu autorka opisuje a zdôvodňuje postupy, ktoré využívala pri získavaní výskumných dát, najmä dát empirického charakteru. Vzhľadom na problematiku náročnú na empirický výskum (rozhovory s cudzincami z arabskej a islamskej severnej Afriky – ťažkosti pri získavaní dôvery) autorka prináša aj výskumníčku sebareflexiu, t. j. opisuje problémy a výzvy, ktorým pri samotnom výskume čelila, čo považujem za prínosný príspevok k ďalším podobným výskumom.

V druhej kapitole Teoretické východiská a historické aspekty štúdia zmiešaných manželstiev sa autorka na základe početnej prevažne zahraničnej literatúry zameriava na teoretickú konceptualizáciu problémov a pojmov z oblasti výskumu príbuzenských vzťahov ako sú inštitúcia manželstva, výber partnera, endogamia a exogamia a zmiešané manželstvo ako sociálna kategória, a to v kontexte historických súvislostí a migračných procesov (primárne v Európe). Táto kapitola je rozhodne prínosným vkladom do poznania problematiky – minimálne v slovenskom kontexte, keďže doteraz prehľadová práca tohto druhu, rozsahu a šírky na Slovensku neexistovala. S nárastom zmiešaných manželstiev v slovenskom prostredí považujem túto kapitolu za dôležitú – nielen z hľadiska prínosu k vedeckému poznaniu, ale aj k poznaniu o problematike pre tých, ktorí nie sú odborníci, ale čelia vážnemu životnému rozhodnutiu vstúpiť do zmiešaného manželstva. Z tohto pohľadu možno publikáciu považovať za dôležitú aj z perspektívy aplikovanej vedy.

Tretia kapitola je venovaná zmiešaným manželstvám v rôznorodých slovenských kontextoch, t. j. vnímaniu inakosti vrátane zmiešaných manželstiev v tradičnej slovenskej kultúre, legislatívnym podmienkam vzniku a fungovania manželstiev s cudzincami i štatistickým dátam. Autorka prináša porovnávací pohľad na existenciu zmiešaných manželstiev (endogamné a exogamné tendencie), a to aj v historickej perspektíve, čo vysoko vyzdvihujem. Tak isto považujem za prínosné, že autorka sledovala aj odraz zmiešaných manželstiev v slovenských zvykoch a folklóre, kde prináša mnohé príklady textov piesní alebo ľudových výrokov, ako aj rôznych obyčají a zvykov.

Vo štvrtej kapitole Empirický výskum autorka prináša výsledky jej empirického výskumu v zmiešaných manželstvách na príklade slovensko-alžírskych, slovensko-egyptských a slovensko-tuniských manželstiev. V kapitole vychádza primárne z výsledkov dotazníkového výskumu v meste Prievidza na vzorke 221 respondentov (109 mužov a 112 žien). Len 23 osôb (pomerne malá vzorka) v dotazníkovom výskume malo skúsenosť so zmiešaným manželstvom (akýmkoľvek, s. 193), preto výsledky dotazníka treba brať s určitou rezervou. Všeobecne treba konštatovať, že spôsob prezentácie analýzy dát z dotazníkového prieskumu je v danej textovej podobe nie ľahko čitateľný – bolo by vhodnejšie prezentovať dáta v tabuľkách či grafoch s dodatočným vysvetlením. Tiež nie sú úplne jasné výpovede z dotazníkového

prieskumu a kvalitatívneho výskumu (rozhovorov) – t. j. bolo by lepšie oddeliť výsledky dotazníka a kvalitatívneho výskumu.

V podkapitole 4.2 – Príklad slovensko-alžírskych, slovensko-egyptských a slovensko-tuniských manželstiev) – najhlavnejšej empirickej časti práce – autorka prezentuje výsledky kvalitatívneho výskumu – prevažne rozhovorov s respondentmi/ respondentkami z 22 zmiešaných manželstiev, ktorí/ ktoré boli ochotní/ ochotné prejsť svoje pocity a skúsenosti zo života v takomto manželstve (čo nebolo výskumne jednoduché). Autorka sa sústreďuje na oblasti zoznámenia (zoznámenie počas dovolenkového pobytu v krajine pôvodu manžela (13 prípadov), zoznámenie na internete (4 prípady), zoznámenie počas študijného alebo pracovného pobytu oboch partnerov mimo svojich krajín (4 prípady) a zoznámenie na Slovensku (1 prípad). Následne opisuje spôsoby uzavretia manželstva, svadobné zvyky, rezidenčné stratégie, partnerský a rodinný život a jeho úskalia, rodové roly, výchovu detí – vrátane sledovania pomerne odlišnej výchovy dievčat a chlapcov (a iných predstáv o tejto výchove). Vo všetkých týchto oblastiach je evidentný stret odlišných kultúr a náboženstiev, ktorý ale mnohí manželia zvládli vzájomnou komunikáciou a toleranciou, aj keď za cenu rôznych pnutí a nie vo všetkých prípadoch. Samostatné state sú venované adaptačným a komunikačným stratégiám – a to vo vzťahu k trhu práce, ale aj v rámci partnerskej komunikácie. Informácie, ktoré autorka prezentuje, sú nesmierne zaujímavé – obzvlášť v prípade jazykovej komunikácie rodičov k deťom (spôsobu komunikácie v 2 až 3 jazykoch k deťom), ako aj dáta a výpovede o neverbálnej komunikácii. Za novú možno považovať aj časť o mene a priezvisku, s čím sme sa v slovenskej etnologickej literatúre doteraz nezaoberali. Kultúrne a rodinné zvyklosti, tradície i legislatíva značne ovplyvňujú rozhodovanie o udelení krstného mena a priezviska pri narodení dieťaťa (ale aj pri rozhodnutí o ponechaní alebo zmene priezviska manželky), a v prípade zmiešaného manželstva je problém ešte výraznejší. Informácie o tejto problematike považujem za originálne a aj inšpiratívne pre ďalšie výskumy.

V časti Religiozita prináša autorka ďalšie zaujímavé údaje z výskumu, týkajúce sa najmä praktizovania náboženského života mužov/ manželov – moslimov a dodržiavanie sviatkov a povinností, čo je v kontexte Slovenska, kde islam nie je registrovaným náboženstvom, určite veľkou výzvou.

V predposlednej časti sa Silvia Letavajová venuje aj dôležitej otázke vnímania zmiešaného manželstva Sloveniek s moslimským partnerom v slovenskej spoločnosti, v ktorej ešte existuje mnoho predsudkov a stereotypov, čo potvrdzujú aj výpovede respondentov a respondentiek. V Závere autorka sumarizuje teoretické poznatky o fenoméne zmiešaného manželstva a výsledky svojich empirických výskumov.

Habilitačná práca Silvie Letavajovej predstavuje dôležitý prínos k problematike zmiešaných manželstiev ako zložitého sociokultúrneho fenoménu. Sleduje zmiešané manželstvo v rôznych teoretických perspektívach i v historických súvislostiach. Keďže tejto dôležitej téme sa v súčasnosti na Slovensku nevenuje nikto zo spoločenských disciplín ako etnológia, sociálna antropológia či kulturológia, treba výskum Silvie Letavajovej obzvlášť oceniť, určite aj preto, že zmiešané manželstvá sú v našej spoločnosti rastúcim fenoménom.

Prácu predkladá Silvia Letavajová už vo forme tlačenej publikácie. Je škoda, že práca neprešla dôslednou jazykovou korektúrou. Obsahuje množstvo gramatických chýb, ktoré znižujú celkový dojem (napr. absencia čiarky pred spojkou „ale“ v takmer všetkých súvetiach v publikácii). Tiež lepšia grafická úprava by práci dodala čitateľnosť a prehľadnosť, napr. početné výpovede respondentov, oddelené len bodkočiarkou, sa zlievajú a nemajú takú výpovednú silu.

Otázky pre habilitantku:

1. Aké boli/ sú hlavné problémy a limity empirického výskumu v prostredí zmiešaných manželstiev (z pohľadu výskumníčky)?
2. Priblížte nám rodové rozdelenie úloh v skúmaných rodinách. Z publikácie je evidentné, že predstavy viacerých moslimských respondentov na rodovú rovnosť a postavenie muža a ženy v rodine sú skôr konzervatívne – ako sa s tým vyrovnávali ich slovenské manželky?
3. Váš výskum prináša poznatky, ktoré môžu byť dôležité aj pre štátne orgány. Aké odporúčania by ste dali rozhodovacím orgánom v oblasti zmiešaných manželstiev na Slovensku (napr. kde sú limity legislatívy, práce cudzineckej polície či zdravotníckej starostlivosti)?

Odporúčam habilitačnú prácu Mgr. Silvie Letavajovej, PhD. k obhajobe a po úspešnom odpovedaní otázok udeliť jej vedecko-pedagogický titul docentka.

Banská Bystrica, 16. 6. 2020

prof. PhDr. Alexandra Bitušíková, CSc.
UMB Banská Bystrica